

Universitat de Lleida

GUIA DOCENT

HISTÒRIA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ DE MASSES

Coordinació: NIETO FERRANDO, JORGE JUAN

Any acadèmic 2017-18

Informació general de l'assignatura

Denominació	HISTÒRIA DELS MITJANS DE COMUNICACIÓ DE MASSES			
Codi	101958			
Semestre d'impartició	1R Q(SEMESTRE) AVALUACIÓ CONTINUADA			
Caràcter	Grau/Màster	Curs	Caràcter	Modalitat
	Grau en Comunicació i Periodisme Audiovisuals	1	TRONCAL	Presencial
Nombre de crèdits ECTS	6			
Grups	1GG			
Crèdits teòrics	0			
Crèdits pràctics	0			
Coordinació	NIETO FERRANDO, JORGE JUAN			
Departament/s	FILOLOGIA CATALANA I COMUNICACIÓ			
Distribució càrrega docent entre la classe presencial i el treball autònom de l'estudiant	Classe presencial (60 h). Treball autònom (90 h)			
Informació important sobre tractament de dades	Consulteu aquest enllaç per a més informació.			
Idioma/es d'impartició	català/castellà			

Professor/a (s/es)	Adreça electrònica professor/a (s/es)	Crèdits impartits pel professorat	Horari de tutoria/lloc
NIETO FERRANDO, JORGE JUAN	nietojordi@filcat.udl.cat	6	

Objectius acadèmics de l'assignatura

- Conèixer l'evolució econòmica, social i cultural del segle XX.
- Establir relacions entre el coneixement comunicatiu i l'anàlisi històrica.
- Relacionar els temes i assumptes d'actualitat amb el coneixement històric.
- Demostrar un coneixement de l'evolució històrica dels mitjans de comunicació social: premsa, cinema, ràdio, televisió i internet.
- Ser capaç d'apreciar la interacció entre els mitjans de comunicació social i la societat.

Competències

Competències:

Bàsiques

CB1. Posseir i comprendre coneixements en un àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es recolza en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda del seu camp d'estudi.

CB3. Capacitat de reunir i interpretar dades rellevants (normalment dins de la seva àrea d'estudi) per emetre judicis que incloguin una reflexió sobre temes rellevants d'índole social, científica o ètica.

Generals

CG7. Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva.

CG8. Valorar el respecte a la diversitat i pluralitat d'idees.

Específiques

CE2. Desenvolupar un coneixement adequat del món contemporani i la seva evolució històrica recent en les dimensions social, econòmica, política i cultural.

CE3. Valorar els mitjans de comunicació de masses des d'una dimensió històrica que atengui als seus aspectes socials, industrials i culturals.

Continguts fonamentals de l'assignatura

Contingut

Anàlisi de la relació entre els mitjans de comunicació de masses i la realitat social.

L'evolució al segle XX de la premsa escrita, del cinema, de la propaganda i la comunicació política, de la publicitat, de la ràdio, de la televisió i internet, així com les seves implicacions socials, polítiques, econòmiques i culturals.

Anàlisi del món contemporani a partir de l'estudi històric de les societats contemporànies i comprensió de l'evolució de la realitat política, social, econòmica i cultural.

Història i evolució dels mitjans audiovisuals a través dels seus suports i propostes estètiques, artístiques i industrials. Coneixement de la relació entre l'evolució tecnològica i industrial i el llenguatge audiovisual tenint en compte els conceptes teòric-pràctics de les representacions audiovisuals, els sistemes de comunicació i els valors simbòlics i culturals.

Temari

Introducció a la història de la comunicació social i dels mitjans

Bloc 1. Mitjans de comunicació i societat de masses (1870-1945)

1. L'edat d'or de la premsa (1870-1914)
2. Les agències de notícies
3. Orígens i evolució de la publicitat
4. Naixement i evolució del cinematògraf
5. La ràdio
6. La propaganda

Bloc. 2. L'era de la televisió (1945-1989)

1. Naixement i primers passos de la TV
2. La televisió entre 1945 i 1962
3. Els continguts informatius
4. La televisió entre 1962 i 1980
5. Etapes, funcions i peculiaritats de la TV
6. El triomf audiovisual en la nova societat global

Bloc 3. Mitjans de comunicació i Guerra Freda

Bloc 4. La revolució digital

Tallers

1. "The Spanish-American War" (1898) als mitjans de comunicació
2. Orígens i evolució del cinema a Catalunya (1895-1936). Producció, distribució, exhibició i debat cultural.
3. Guerra Civil i mitjans de comunicació
4. No-Do.
5. Censura i consignació dels diaris sota la dictadura franquista
6. Propaganda i cinema sota el franquisme.
7. Marc legislatiu censor dels mitjans de comunicació sota el franquisme.
8. Història de la televisió (Catalunya i Espanya)
9. Història de la ràdio (Catalunya i Espanya)
10. Cartell, política i publicitat
11. Cinema, militància i contrainformació als anys setanta
12. Revistes culturals i d'informació general sota el franquisme. *Destino, Triunfo, Cuadernos para el Diálogo*
13. Periodisme i Transició política
14. La premsa del cor. Origen i evolució.
15. La premsa femenina
16. Els orígens de Tv3

Eixos metodològics de l'assignatura

1. Classes magistrals. Exposició dels continguts de l'assignatura de forma oral per part d'un professor o professora.
2. Col·loquis. Activitats d'intercanvi d'opinions entre l'alumnat sota la direcció del professorat.
3. Conferències. Exposició pública sobre un tema duta a terme per una persona experta.
4. Debat dirigit. Promoure l'expressió i la comprensió oral en una conversa col·lectiva en la qual el tema pot ser preparat, però no el desenvolupament de les intervencions.
5. Seminari. Sessions de treball d'un grup més aviat reduït que investiga un tema mitjançant el diàleg i la discussió, sota la direcció d'un professor o un expert, per aprofundir sobre temes monogràfics, a partir de la informació proporcionada prèviament pel professorat.

6. Treball en grup. Activitat d'aprenentatge que s'ha de fer mitjançant la col·laboració entre els membres d'un grup.
7. Treball escrit. Activitat consistent en la presentació d'un document escrit.

Sistema d'avaluació

Mecanismes d'avaluació	Activitat	%*
Assistència, participació, actitud a les classes	Assistència a classes i actitud a classe	pot baixar fins a un 20 % la nota total
Examen	Examen final a partir de les lectures i els materials docents aportats pel professor (s'ha de superar aquesta part per a que la pràctica faci mitjana)	50
Informe (In) / Treballs (T)	Ressenya (individual), 20% Exposició oral dels resultats dels treballs, 10% Treball col·lectiu definitiu, 20%	50
Altres (A)		
TOTAL		100

Bibliografia i recursos d'informació

BIBLIOGRAFIA GENERAL

- Álvarez, J. T. (1987): *Historia y modelos de la comunicación en el siglo XX. El nuevo orden informativo*, Barcelona: Ariel.
- Barbier, F. (1999). *Historia de los medios. De Diderot a internet*, Buenos Aires: Colihue.
- Barrera, C. (ed.) (2004). *Historia del Periodismo Universal*. Barcelona: Ariel.
- Borderia, E. (1996). *Historia de la Comunicación Social*. Madrid: Síntesis.
- Briggs, A. (2002). *De Gutenberg a Internet. Una historia social de los medios de comunicación*. Madrid: Taurus.
- Chicharro, M.; Rueda, J.C. (2005). *Imágenes y palabras. Medios de comunicación y públicos contemporáneos*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas-Siglo XXI.
- Crowley, D. (1997). *La Comunicación en la Historia*. Barcelona: Bosch.
- Guillamet, J. (2003). *Història del periodisme*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona.
- Gomery, D. (2008). *A History of Broadcasting in the United States*. Malden, MA: Blackwell.

Eguizábal, R. (2011). *Historia de la publicidad*. Madrid: Fragua.

Faus Belau, A. (2007). *La era audiovisual. Historia de los primeros cien años de la radio y la televisión*. Barcelona: Ediciones Internacionales Universitarias.

Gómez Mompart, J.L. y Marín Otto, E. (eds.) (1999). *Historia del periodismo Universal*. Madrid: Síntesis.

Hobsbawm, E. J. (1998). *La Era del imperio, 1875-1914*. Barcelona: Crítica.

----- (2011) *Historia del siglo XX, 1914-1991*. Barcelona: Crítica

Hueso, A. L. (1998). *El cine y el Siglo XX*. Barcelona: Ariel Historia.

Iglesias Rodríguez, G. (1997). *La propaganda en las guerras del siglo XX*. Madrid: Arco Libros.

Mattelart, A. (2005). *Historia de las teorías de la comunicación*. Barcelona: Paidós.

Moragas, M. de (ed.). (1985). *Sociología de la comunicación de masas*. Barcelona: Gustavo Gili.

Montero, J; Rueda, J. C. (2001). *Introducción a la Historia de la Comunicación Social*. Barcelona: Ariel.

Vázquez Montalbán, M. (2000). *Historia y comunicación social*. Barcelona: Mondadori.

Willams, R. (ed.) (1992). *Historia de la Comunicación*. Barcelona: Bosch.

Treballs (bibliografia)

General

Aguado, A. y Ramos, M. A. (2002). *La Modernización de España, 1917-1939. Cultura y vida cotidiana*, Madrid, Síntesis.

Barrera, C. (ed.) (2000). *El periodismo español en su historia*, Barcelona, Ariel.

Espinet i Burunat, F., Tresserras, J. M. (1999). *La Gènesi de la societat de masses a Catalunya, 1888-1939*, Bellaterra: UAB, Servei de Publicacions.

Fuentes, Juan Francisco/Fernández Sebastián, Javier: *Historia del periodismo español*, Madrid, Síntesis, 1997.

Gracia García, J. y Ruiz Carnicer, M. A. *La España de Franco : 1939-1975. Cultura y vida cotidiana*, Madrid, Síntesis, 2001

Gubern, Román, Monterde, José Enrique, Pérez Perucha, Julio, Riambau, Esteve, Torreiro, Casimiro. *Historia del cine español*, Madrid: Cátedra, 2009

Martínez Martín, Jesús A. (ed.) (2015). *Historia de la edición en España, 1939-1975*. Madrid: Marcial Pons.

Riquer i Permanyer, Borja de (dir.) *Història, Societat, Política, Cultura dels Països Catalans*, vols. 9, 10, 11, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1995-2000.

Seoane, María Cruz y Sáiz, María Dolores: *Historia del periodismo en España. vol. 3, El siglo XX, 1898 - 1936*, Madrid, Alianza, 1996.

VV.AA.: *Historia de los medios de comunicación en España: Periodismo, imagen y publicidad, 1900-1990*, Barcelona, Ariel, 1989.

Específica

1. "The Spanish-American War" (1898) als mitjans de comunicació

Bibliografia principal

Burch, N. (1987). *El Tragaluz del infinito. Contribución a la genealogía del lenguaje cinematográfico*. Madrid: Cátedra

Companys Monclús, J. (1998). *La prensa amarilla norteamericana en 1898*. Sílex: Madrid.

Campbell, W. J. (2001). *Yellow Journalism: Puncturing the Myths, Defining the Legacies*, Praeger

Campbell, W. J. (2005). *The Spanish-American War: American Wars and the Media in Primary Documents*, Greenwood Press

Campbell, W. J. (2006). *The Year That Defined American Journalism: 1897 and the Clash of Paradigms*. Nueva York/Londrés: Routledge.

Miller, B. (2011). *From Liberation to Conquest: The Visual and Popular Cultures of the Spanish-American War*. Amherst: University of Massachusetts Press.

Musser, C. (1990). *The Emergence of Cinema: The American Screen to 1907*. Berkeley: University of California Press.

Timoteo Álvarez, J (1996). "Opinión pública y propaganda bélica al inicio de la contienda". En Diego García, E (dir.), *1895, la Guerra en Cuba y la España de la Restauración*. Editorial Complutense: Madrid.

Fonts

The Spanish-American War"-1898- Edison's famous movies - <https://www.youtube.com/watch?v=F9fxS86QjuE>

The Spanish-American War in Motion Pictures (Library of Congress collection). <http://www.loc.gov/collections/spanish-american-war-in-motion-pictures/?q=&c=150>

Bibliografia per ampliar

Pena, Alberto (coord.) (2004). *Comunicación y guerra en la historia*. Santiago de Compostela: Tórculo.

2. Orígens i evolució del cinema a Catalunya (1895-1936). Producció, distribució, exhibició i debat cultural.

Hernández Eguiluz, A. (2009). *Testimonios en huecograbado. El cine de la Segunda República y su prensa especializada (1930-1939)*, Valencia, Ediciones de la Filmoteca.

Letamendi, J., Seguin, J. C. (2004). *Los orígenes del cine en Cataluña*, Barcelona, Generalitat de Catalunya/Institut Català de les Indústries Culturals.

García Fernández, E. (2002). *El cine español entre 1896 y 1939. Historia, industria, filmografía y documentos*, Barcelona, Ariel.

González, P. (1987). *Els Anys daurats del cinema clàssic a Barcelona (1906-1923)*, Barcelona, Edicions 62.

Minguet Batllori, J. (1989). *Charles Chaplin en la cultura catalana (1922-1936). Classicistes i avantguardistes enfront de Charlot*, Barcelona, Filmoteca de la Generalitat de Catalunya.

Minguet Batllori, J. (2000). *Cinema, modernitat i avantguarda (1920-1936)*, València, Edicions 3 i 4.

Minguet Batllori, J. (2008). *Paisaje[s] del cine mudo en España*, Valencia, Ediciones de la Filmoteca.

Riambau, E. (1994). *Paisatge abans de la batalla. El cinema a Catalunya (1886-1939)*, Barcelona, Llibres de l'Índex.

Puyal, A. (2003). *Cinema y arte nuevo : la recepción fílmica en la vanguardia española (1917-1937)*, Madrid, Biblioteca Nueva.

Fonts

Revistes de cinema

<http://repositori.filmoteca.cat/handle/11091/8833>

3. Guerra Civil i mitjans de comunicació

Álvarez Berciano, R.; Sala Noguer, R. (2000). *El Cine en la zona nacional (1936-1939)*. Bilbao: Mensajero.

Barea Monge, P. M. (2003): "Radioteatro en la Guerra Española: libelo y propaganda", *ADEE*, 97.

Cabañas Bravo, M. (2007). *Josep Renau. Arte y propaganda en tiempos de guerra*. Madrid: Ministerio de Cultura.

Cervera Gil, J. (1998): "La radio: un arma más de la Guerra Civil en Madrid", *Historia y Comunicación Social*, 3.

Checa Godoy, A. (ed.) (2007). *La Comunicación durante la Segunda República y la Guerra Civil*. Madrid: Fragua.

Figueres, J. M. (2010). *Periodisme en la guerra civil (1936-39)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Tranche, R.R. y Sánchez-Biosca, V. (2011). *El Pasado es el destino. Propaganda y cine del bando nacional en la Guerra Civil*. Madrid: Cátedra/Filmoteca Española

Sánchez Vigil, J. M.; Olivera Zaldúa, M. (2014). *Fotoperiodismo y República : prensa y reporteros gráficos, 1931-1939*. Madrid: Cátedra

Ventin Pereira, J. A. (1984). *La radio en la Guerra Civil Española*. Madrid: Complutense.

Ventin Pereira, J. A. (1986). *La guerra de la radio (1936-1939)*. Barcelona: Mitre.

Vivanco Sánchez, J. (2006). *Guerra Civil y Radio Nacional: Salamanca 1936-1938*. Madrid: IORTV.

Bibliografia per ampliar

Pena, Alberto (coord.) (2004). *Comunicación y guerra en la historia*. Santiago de Compostela: Tórculo.

4. No-Do.

Abella, Rafael, *Los Años del Nudo. El mundo entero al alcance de todos los españoles*, Barcelona, Destino, 2011.

Hernández Robledo, Miguel Ángel, *Estado e información. El NO-DO al servicio del Estado Unitario (1943-1945)*, Salamanca, Universidad Pontificia de Salamanca, 2003.

Rodríguez Martínez, Saturnino, *El No-Do, catecismo social de una época*, Madrid, Complutense, 1999.

Rodríguez Mateos, Araceli: *Un Franquismo de cine. La imagen política del régimen en el noticiario NO-DO (1943-1959)*, Madrid, Rialp, 2008.

Sánchez-Biosca, Vicente y Tranche, Rafael: *NO-DO : el tiempo y la memoria*, Madrid : Cátedra : Filmoteca Española, 2006.

Fonts

No-Do <http://www.rtve.es/filmoteca/no-do/>

5. Censura

5.1 Censura i consignació dels diaris sota la dictadura franquista

Crespo de Lara, Pedro, *La Prensa en el banquillo, 1966-1977*, AEDE Fundación, DL 1988.

Fernández Areal, Manuel, *La Libertad de prensa en España (1938-1971)*, Madrid, Cuadernos para el Diálogo, 1971.

Gallofré i Virgili, Maria Josepa: *L'edició catalana i la censura franquista (1939-1951)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991

García Galindo, Juan A.; Gutiérrez Lozano, Juan Fco., y Sánchez Alarcón, Inmaculada (eds.): *La Comunicación social durante el franquismo*, Málaga, Centro de Ediciones de la Diputación Provincial, 2002.

Chuliá, Elisa: *El Poder y la palabra: prensa y poder político en las dictaduras: el régimen de Franco ante la prensa y el periodismo*, Madrid, Biblioteca Nueva/Universidad Nacional de Educación a Distancia, 2001.

Sevillano Calero, Francisco: *Ecos de papel. La opinión de los españoles en la época de Franco*, Madrid : Biblioteca Nueva, 2000.

SINOVA, Justino: *La censura de Prensa durante el franquismo*, Madrid, Espasa-Calpe, 1989.

5.2. Censura i cinema

Gil, A. (2009). *La censura cinematográfica en España*. Barcelona: Ediciones B.

Gubern, R. (1981). *La Censura: función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-1975)*. Barcelona: Península.

Vallés Copeiro del Villar, A. (1992). *Historia de la política de fomento del cine español*. València: Ediciones de la Filmoteca.

Vaquerizo, L. (2014). *La censura y el nuevo cine español*. Alacant: Publicacions Universitat d'Alacant.

5.3. Marc legislatiu censor dels mitjans de comunicació sota el franquisme

Abellán, Manuel L, *Censura y creación literaria en España (1939-1976)*, Barcelona, Península, 1980.

Alfárez, Antonio, *Cuarto poder en España. La prensa desde la Ley Fraga 1966*, Esplugues de Llobregat, Plaza & Janés, 1987.

Cisquella, Georgina: *Diez años de represión cultural : la censura de libros durante la Ley de Prensa (1966-1976)*, Barcelona, Anagrama, 1977.

Espinosa Maestre, Francisco, *Callar al mensajero. La represión franquista, entre la libertad de información y el derecho al honor*, Barcelona, Península, 2009.

Fernández Areal, Manuel, *La Ley de prensa a debate*, Barcelona, Plaza & Janés, 1971.

Gubern, Román, *La Censura: función política y ordenamiento jurídico bajo el franquismo (1936-1975)*, Barcelona, Península, 1981.

Martín de la Guardia, Ricardo M. *Cuestión de tijeras : la censura en la transición a la democracia*, Madrid, Síntesis, 2008.

Vallés Copeiro del Villar, A. (1992). *Historia de la política de fomento del cine español*. València: Ediciones de la Filmoteca.

Fonts

Ley de Prensa de 22 de abril de 1938

Orden de 9 de febrero de 1963 por la que se aprueban las «Normas de censura cinematográfica».

Orden de 19 de agosto de 1964 para el desarrollo de la cinematografía nacional.

Ley 14/1966, de 18 de marzo, de Prensa e Imprenta

6. Propaganda i cinema sota el franquisme

Bibliografia principal

Berthier, Nancy: *Le franquisme et son image: cinéma et propagande*, Toulouse, Presses universitaires du Mirail, 1998.

Herederó, Carlos: *La pesadilla roja del general Franco. El discurso anticomunista en el cine español de la dictadura*, San Sebastián, Festival Internacional de Cine de Donostia-San Sebastián, 1996

Nieto Ferrando, Jorge: *La memoria cinematográfica de la Guerra Civil Española (1939-1982)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2008.

Sánchez Biosca, Vicente : « Materiales para una iconografía de Francisco Franco », *Archivos de la Filmoteca*, núm. 42-43, octubre de 2002-febrero de 2003.

Sánchez Biosca, Vicente: *Cine y Guerra Civil española. Del mito a la memoria*, Madrid, Alianza, 2006.

Bibliografia per ampliar

Alegre, S.: *El cine cambia la historia. Imágenes de la división azul*, Barcelona, Promociones y Publicaciones Universitarias, 1994.

Crusells, Magi: *La Guerra Civil española. Cine y propaganda*, Barcelona, Ariel, 2003.

Fernández Cuenca, Carlos: *La Guerra de España y el cine*, Madrid, Editora Nacional, 1972.

Gubern, Román: *1936-1939. La guerra de España en la pantalla*, Madrid, Filmoteca Española, 1986.

Castro de Paz, José Luis y Nieto Ferrando, Jorge (coord): *El destino se disculpa. El cine de José Luis Sáenz de Heredia*, Valencia, Ediciones de la Filmoteca, 2011.

8. Història de la televisió (Catalunya i Espanya)

Baget Herms, Josep M., *Historia de la televisión en España (1956-1975)*, Barcelona : Feed-Back, 1993.

Bustamante, Enrique: *Historia de la radio y la televisión en España. Una asignatura pendiente de la democracia*, Barcelona, Gedisa, 2013.

Carreras Lario, Natividad: *TVE en sus inicios. Estudio sobre la programación*, Madrid : Fragua, 2012.

Díaz, Lorenzo, *La Televisión en España 1949-1995*, Madrid : Alianza, 1994.

Instituto de la Opinión Pública, *El público opina sobre televisión : dos encuestas para TVE*, Madrid, Instituto de la Opinión Pública, 1965.

----- *Encuesta nacional de radio-televisión*, Madrid, Televisión Española, 1966.

Montero, J. (coord.), "Programación y programas de televisión en España antes de la desregulación (1956-1990)", *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, Vol. 20 (2014), núm. especial.

Martín Jiménez, Virginia (2013). *Televisión Española y la transición democrática. La comunicación política del cambio, 1976-1979*. Valladolid: Ediciones Universidad de Valladolid.

Munsó Cabús, Joan, *La Otra cara de la televisión : 45 años de historia y política audiovisual*, Barcelona, Flor del viento, 2001.

Palacio, Manuel, *Historia de la televisión en España*, Barcelona, Gedisa, 2005.

----- *La Televisión durante la Transición española*, Madrid, Cátedra, 2012.

Rueda Laffond, José Carlos, *La Televisión en España, 1956-2006 : política, consumo y cultura televisiva*, Madrid, Fragua, 2006.

Ruiz del Olmo, Francisco Javier, *Orígenes de la televisión en España*, Málaga, Universidad de Málaga, 1997.

9. Història de la ràdio (Catalunya i Espanya)

Balsebre, Armand, *Historia de la radio en España*, Madrid, Cátedra, 2001.

----- y Fontova, Rosario: *Las Cartas de La Pirenaica. Memoria del antifranquismo*, Madrid : Cátedra, 2014.

Faus Belau, Ángel: *La Radio en España (1896-1977) : una historia documental*, Madrid, Taurus, 2007.

Fernández Sande, Manuel Ángel. *Los Orígenes de la radio en España*, Madrid, Fragua, 2005-2006.

Franquet i Calvet, Rosa, *Història de la radiodifusió a Catalunya : del naixement al franquisme*, Barcelona : Edicions 62, 1986.

----- *Ràdio Barcelona. 70 anys d'història (1924-1994)*, Barcelona: Col·legi de Periodistes de Catalunya, 1994.

----- *Història de la ràdio a Catalunya al segle XX : de la ràdio de galena a la ràdio digital*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, Direcció General de Radiodifusió i Televisió, 2001.

GARITAONANDIA, C.: *La radio en España (1923-1939). De altavoz musical a arma de propaganda*, Bilbao, Siglo XXI-Servicio Editorial UPV-EHU, 1988.

10. Cartell polític

ALVARADO LÓPEZ, M. C., DE ANDRÉS DEL CAMPO, S., GONZÁLEZ MARTÍN, R. (2007): «Ideología en la pared. El cartel republicano de concienciación en la Guerra Civil Española», en CHECA GODOY, A. Y OTROS (COORDS.): *La Comunicación durante la Segunda República y la Guerra Civil*, Madrid, Fragua, págs. 407-413.

Barnicoat, John, *Los Carteles. Su historia y su lenguaje*, Barcelona, Gustavo Gili, 1995.

Bellón Pérez, Fernando, *Renau: la abrumadora responsabilidad del arte*, València, Institució Alfons el Magnànim, 2008.

Cancer Matinero, José Ramón, "Tras la huella de Renau", *Archivo de Arte Valenciano*, núm. 87, 2006.

Forment, Albert, *Josep Renau. Història d'un fotomuntador*, València, Editorial Afers, 1997.

Ortiz Monasterio, Pablo, *Josep Renau: fotomontador*. México, Fondo de Cultura Económica, 1985.

Renau, Josep:

----- *The American Way of Life* Editorial Gustavo Gili, 1977.

----- *Arte contra las Élités*. Editorial DEBATE, 2002.

----- *Arte en Peligro*. Ayuntamiento de Valencia, 1980.

----- *Función Social del Cartel*, València, Fernando Torres, 1976.

11. Cinema, militància, contrainformació i subversió al franquisme tardà i la transició

Bibliografia principal

Antolín, M. (1979). *Cine marginal en España*. Valladolid: Semana Internacional del Cine de Valladolid.

Arnau Rosello, R. (2006). *La guerrilla de celuloide. Resistencia estética y militancia política en el cine español (1967-1982)*. Castelló de la Plana: Universitat Jaume I.

Berzosa Camacho, A. (2009). *Cámara en mano contra el franquismo. Desde Catalunya a Europa, 1968-1982*. La Plata: Ediciones Al Margen.

Berzosa Camacho, A. (2014). *Homoherejías fílmicas. Cine homosexual subversivo en España en los años setenta y ochenta*. Madrid: Brumaria

Expósito, M. (ed.) (2001). *Historias sin argumento. El cine de Pere Portabella*. Valencia/Barcelona: Ediciones de la Mirada/Museu d'Art Contemporani de Barcelona.

Fanés, F. (2008). *Pere Portabella. Avantguarda, cinema, política*. Barcelona: Institut Català de les Indústries Culturals/Pòrtic.

Francés, M. (ed.) (2012). *La Mirada comprometida. Llorenç Soler*. Madrid: Biblioteca Nueva.

Linares, A. (1976). *El cine militante*. Madrid: Castellote.

García-Merás, L. (2007). "El cine de la disidencia. La producción militante antifranquista (1967-1981)". *Desacuerdos*, 4.

Hernández, J. y Pérez, P. (1998). *Yo filmo que... Antonio Artero en las cenizas de la representación*. Zaragoza: Ayuntamiento de Zaragoza.

Martí Rom, J. M. (1994). *La Central del Curt (1974-1982). Una experiència alternativa*. Barcelona: Associació d'Enginyers Industrials de Catalunya.

Monterde, J. E. (1997). *La imagen negada. Representaciones de la clase trabajadora en el cine*. Valencia: Ediciones de la Filmoteca.

Ruiz Muñoz, M. J. (2007). "La obra Helena Lumbreras y el colectivo de cine de clase". En Campo, J. y Dodaro, C. (Comps.), *Cine documental memoria y derechos humanos*. Buenos Aires: Ediciones en movimiento.

Prieto Souto, X. A. *Prácticas fílmicas de transgresión en el Estado español (tardofranquismo y transición democrática)*. Madrid: Universidad Carlos III

Quirosa, R. (2011) (ed). *La sociedad española en la Transición*. Madrid: Biblioteca Nueva.

VV.AA. (2008): *Con y contra el cine. En torno a Mayo del 68*. Barcelona: UNIA

VV.AA. (1988). *Los años que conmovieron al cinema. Las rupturas del 68*. Valencia: Filmoteca de la Generalitat Valenciana.

Bibliografía per ampliar

Barnouw, Erik (1996). *El documental. Historia y estilos*. Barcelona, Gedisa.

Català, Josep Maria, Cerdán, Josetxo, Torreiro, Casimiro (eds.) (2001). *Imagen, memoria y fascinación. Notas sobre el documental en España*. Madrid: Ocho y medio; Málaga; Festival.

Hennebelle, G. (1977). *Los Cinemas nacionales contra el imperialismo de Hollywood. Nuevas tendencias del cine mundial, 1960-1975*. Valencia: Fernando Torres.

Hernández, J., Pérez Rubio, P. (2004). *Voces en la niebla. El cine durante la transición española (1973-1982)*. Barcelona: Paidós

Llinás, F. (1986). *Cortometraje independiente español*. Bilbao: Certamen Internacional de Cine Documental.

Medina, P.; González, L. M. y Velázquez, J. M. (eds.) (1996). *Historia del cortometraje español*. Alcalá de Henares: Festival de Cine de Alcalá de Henares.

Nichols, Bill (2000). *La representación de la realidad*. Barcelona: Paidós.

12. Revistes culturals i d'informació general sota el franquisme

Revista *Destino*

Cabellos i Mínguez, P. (2007). *Destino. Política de unidad : (1939-1946) : tres aspectos de l'inici d'una transformació obligada*, Barcelona, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals.

Cabo, Isabel de (2001). *La Resistencia cultural bajo el franquismo : en torno a la revista Destino, 1957-1961*. Barcelona, Àltera.

Geli, C. (1990). *Les Tres vides de Destino*, Barcelona. Diputació de Barcelona/Col·legi de Periodistes de Catalunya.

Porcel, A. (2003). *La Crónica de Destino*, Barcelona, Destino.

Solé, Q. (2004). "El "*Destino*" de Burgos", Valencia, *Afers*.

Revista *Triunfo*

Altet, A. y Aubert, P. (1995). *Triunfo en su época*. Madrid, École des Hautes Études Hispaniques.

Bellomi, P. (2011). *Periodismo cultural y compromiso político. Las páginas literarias de Triunfo (1970-1978)*. Cáceres: Universidad de Extremadura.

Ezcurra, J. Á. (1999). *El mensaje cultural de Triunfo*, Segorbe : Fundación Max Aub.

Fontes, Ignacio, *El Parlamento de papel : las revistas españolas en la transición democrática*, Madrid, Asociación de la Prensa de Madrid, 2004

Noortwijk, Annelies van, *Triunfo : de revista ilustrada a revista de las luces (historia y significado de Triunfo, 1946-1982)*, Groningen, 2004

Pecourt, Juan, *Los Intelectuales y la transición política : un estudio del campo de las revistas políticas en España*, Madrid : Centro de Investigaciones Sociológicas, 2008

Rico, Eduardo G, *Vida, pasión y muerte de "Triunfo": de cómo se apagó aquella voz del progresismo español*,

Barcelona : Flor del Viento, 2002.

Revista *Cuadernos para el Diálogo*

Muñoz Soro (2006). *Cuadernos para el diálogo (1963-1976). Una historia cultural del segundo franquismo*, Madrid, Marcial Pons.

Fonts

Revista *Destino* <http://www.bnc.cat/digital/destino/>

Revista *Triunfo* <http://www.triunfodigital.com/>

13. Mitjans de comunicació i Transició política

13.1. Premsa

Fontes, Ignacio: *El Parlamento de papel. Las revistas españolas en la transición democrática*, Madrid : Asociación de la Prensa de Madrid, 2004.

Guillamet, Jaume y Salgado, Francesc (eds.): *El periodismo en las transiciones políticas. De la Revolución portuguesa y la Transición española a la Primavera árabe*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2014.

13.2. Televisió

Martín Jiménez, Virginia: *Televisión Española y la transición democrática. La comunicación política del cambio (1976-1979)*, Ediciones Universidad de Valladolid, Valladolid, 2013.

Palacio, Manuel, *La Televisión durante la Transición española*, Madrid, Cátedra, 2012.

31.1 Cinema

Hopewell, John: *El Cine español después de Franco : 1973-1988*, Madrid : El Arquero, 1989.

Lozano Aguilar, A. y Pérez Perucha, J. (Ed.) (2005), *El cine español durante la Transición democrática (1974-1983)*. Madrid. Academia de las Artes y las Ciencias Cinematográficas de España

Trenzado, M. (1999). *Cultura de masas y cambio político: El cine español de la Transición*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas

13. La premsa del cor. Origen i evolució.

13.1. Premsa

Dyer, R. (2001). *Las estrellas cinematográficas*, Barcelona, Paidós.

Falcón, P. (1998). *El imperio rosa. Poder e influencia de la prensa del corazón*, Barcelona : CIMS

Gómez Mompart, J. L. (1992). "Medio siglo de prensa del corazón en España (1940-1990)", *Anàlisi*, 14.

Gallego Ayala, J. (1990). *Mujeres de papel. De ¡Hola! a Vogue. La prensa femenina en la actualidad*, Barcelona, Icaria.

Morin, E. (1972). *Las stars. Servidumbres y mitos*, Barcelona, Dopesa.

Muñoz Ruiz, M. C. (2004). *Mujer mítica, mujeres reales: las revistas femeninas en España, 1955-1970*, Madrid, Universidad Complutense de Madrid.

Nieto Ferrando, J. (2017). "La revista *Cine en 7 Días* (1961-1973) y la crisis del star-system. Imágenes, personajes e historias de las estrellas en la prensa cinematográfica". *Estudios sobre el Mensaje Periodístico* 23 (1).

Pizarroso Quintero, A. (1994). *Corazones de papel. Sensacionalismo y prensa del corazón en España*, Barcelona, Planeta, 1994.

13.2 TV

Aznar, H. (2002). "Televisión, telebasura y audiencia: condiciones para la elección libre". *Revista Latina de Comunicación social*, 48.

Bobo, M. (2005). "La función social de los medios y la situación actual de la televisión en España". *Comunicar*, 25, pp. 141-148.

Cáceres, M. D. (2000). "La "crónica rosa" en televisión o el espectáculo de la intimidad". *CIC Cuadernos de información y comunicación*, 5, pp. 277-290.

Elías, C. (2003). "Análisis del papel de los 'invitados-profesionales' y de los expertos 'florero' en la televisión basura española". *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 9, pp. 125-138.

Gallego Santos, M. C. (2009). "Los programas del corazón: nuevas políticas y alianzas entre productoras y cadenas de televisión". *Observatorio (OBS*) Journal*, 9, pp. 241-253.

Izaguirre, J. L. (1997). *La realidad como espectáculo. Reality show en España (1990-1994)*. Madrid: Universidad Complutense de Madrid [Tesis doctoral].

López Talavera, M. M., Bordonau Bermejo, J. (2007). "Telebasura, ética y derecho: límites a la información de sociedad en televisión" en *Congreso Internacional de Ética y Derecho a la Información*, Valencia, 307-324.

Mercado, M. (1999). "La información "del corazón" en televisión". *Revista Latina de Comunicación social*, 21.

Moreno, A. (2014): *La vida es una tómbola*. Sevilla. Punto Rojo Libros.

14. Els orígens de Tv3

Baget Herms, Josep M., *Història de la televisió a Catalunya*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Centre d'Investigació de la Comunicació, 1994.

Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, *TV3 10 anys*, Barcelona : Columna, 1993.

Bustamante, Enrique: *Historia de la radio y la televisión en España. Una asignatura pendiente de la democracia*, Barcelona, Gedisa, 2013.

Llinés, Montserrat, *La Televisió a Catalunya*, Barcelona, Els Llibres de la Frontera, DL 1988

Maduella, Àlvar, *Televisió catalana abans de TV3*, Teià, 1997.

Manfredi Sánchez, J. L. (2008). *La televisión pública en Europa*. Madrid: Iberautor Promociones Culturales.

Moragas Spà, Miquel de, *La Televisió pública a l'era digital*, Barcelona, Pòrtic, 2000.

Periódico de Catalunya, *Vint anys en sintonia : TV3, Televisió de Catalunya : els èxits de la història de la cadena*, Barcelona : El Periódico de Catalunya, 2003.